

ROSSIYA IMPERIYASINING TOSHKENTNI BOSIB Olish

I.M. Xaydarov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

“Markaziy Osiyo xalqlari tarixi” kafedrası professori, tarix fanlari doktori (DSc).

Eyorbek Isoqulov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

“Sharq mamlakatlari tarixi” yo‘nalishi 2-kurs talabasi.

E-mail: izzatillakhon@gmail.com, elyorisoqulov296@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.21182636>

Annotatsiya. Mazkur maqolada XIX asr o‘rtalarida Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga, xususan, Toshkent shahriga nisbatan olib borgan bosqinchilik siyosati yoritilgan. Ishda Rossiya imperiyasining mintaqaga kirib kelish sabablari, harbiy yurishlarning bosqichlari, muhim janglar hamda Toshkentni egallash jarayoni tarixiy manbalar asosida tahlil qilingan.

Shuningdek, maqolada Toshkent uchun bo‘lib o‘tgan janglarda ishtirok etgan qo‘mondonlar, qo‘shinlar soni, harbiy ustunlik omillari hamda jang natijalari haqida ma‘lumotlar berilgan. Bundan tashqari, Toshkent bosib olingandan keyin yuzaga kelgan siyosiy, ma‘muriy va iqtisodiy o‘zgarishlar, xususan Turkiston general-gubernatorligining tashkil etilishi va uning faoliyati ham ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida Rossiya imperiyasining Toshkentni egallashi Markaziy Osiyo tarixida muhim burilish nuqtasi bo‘lgani, bu voqea mintaqaning keyingi siyosiy taraqqiyotiga katta ta‘sir ko‘rsatgani xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlari: Toshkent, Turkiston general-gubernatorligi, Markaziy Osiyo, Rossiya imperiyasi.

Abstract. This article discusses the Russian Empire's policy of aggression towards Central Asia, in particular towards the city of Tashkent, in the mid-19th century. The work analyzes the reasons for the Russian Empire's entry into the region, the stages of military campaigns, important battles and the process of capturing Tashkent based on historical sources.

The article also provides information on the commanders and number of troops participating in the battles for Tashkent, the factors of military superiority and the results of the battle. In addition, the political, administrative and economic changes that occurred after the capture of Tashkent, in particular the establishment and activities of the Turkestan Governorate, are also considered. As a result of the study, it is concluded that the capture of Tashkent by the Russian Empire was an important turning point in the history of Central Asia, and this event had a great influence on the subsequent political development of the region.

Keywords: Tashkent, Turkestan Governorate-General, Central Asia, Russian Empire.

Аннотация. В данной статье рассматривается агрессивная политика Российской империи в отношении Центральной Азии, в частности, города Ташкента, в середине XIX века. Работа анализирует причины вступления Российской империи в регион, этапы военных кампаний, важные сражения и процесс захвата Ташкента на основе исторических источников. В статье также представлена информация о командующих и численности войск, участвовавших в боях за Ташкент, факторах военного превосходства и результатах сражений. Кроме того, рассматриваются политические, административные и экономические изменения, произошедшие после захвата Ташкента, в частности, создание и деятельность Туркестанской губернии.

В результате исследования делается вывод о том, что захват Ташкента Российской империей стал важным поворотным моментом в истории Центральной Азии и оказал огромное влияние на последующее политическое развитие региона.

Ключевые слова: Ташкент, Генерал-губернаторство Туркестан, Центральная Азия, Российская империя.

Kirish: XIX asr o'rtalarida Markaziy Osiyo hududi yirik siyosiy o'zgarishlar davrini boshdan kechirdi. Bu davrda mintaqada Qo'qon xonligi, Buxoro amirligi va Xiva xonligi kabi mustaqil davlatlar mavjud bo'lib, ular o'zaro siyosiy raqobat va ichki nizolar sharoitida yashab kelayotgan edi. Aynan shu davrda Rossiya imperiyasi janubiy hududlarini kengaytirish siyosatini faol ravishda amalga oshira boshladi. Rossiya imperiyasi uchun Markaziy Osiyo nafaqat strategik hudud, balki muhim iqtisodiy imkoniyatlarga ega mintaqa hisoblangan. Rossiyaning Markaziy Osiyoga kirib kelishiga bir necha omillar sabab bo'lgan. Birinchidan, Rossiya hukumati janubiy chegaralarini mustahkamlash va yangi harbiy tayanch punktlarini yaratishni maqsad qilgan edi. Ikkinchidan, Rossiya savdogarlari uchun yangi bozorlarni ochish muhim vazifa bo'lgan. Uchinchidan esa, Rossiya va Buyuk Britaniya o'rtasidagi geosiyosiy raqobat, ya'ni tarixda "Buyuk o'yin" nomi bilan mashhur bo'lgan siyosiy kurash ham Markaziy Osiyoda kuchayib borayotgan edi. Markaziy Osiyodagi eng yirik va muhim shaharlardan biri Toshkent bo'lib, u qadimdan savdo va hunarmandchilik markazi sifatida mashhur edi. Toshkent Farg'ona vodiysi, Sirdaryo vodiysi va boshqa hududlarni bog'lab turuvchi muhim savdo yo'llari kesishgan joyda joylashgan edi. Shu sababli ham Toshkentni egallash Rossiya imperiyasi uchun muhim strategik maqsadga aylandi. 1865 yilda Rossiya qo'shinlari tomonidan Toshkentning bosib olinishi Markaziy Osiyo tarixida yangi davr boshlanishiga sabab bo'ldi. Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga harbiy yurishlari XIX asrning birinchi yarmidayoq boshlangan edi. 1847 yilda Rossiya qo'shinlari Sirdaryo bo'yida Raim qal'asini barpo etdilar. Bu qal'a Rossiyaning mintaqadagi dastlabki harbiy tayanch punktlaridan biri bo'ldi. Keyinchalik rus qo'shinlari Sirdaryo bo'ylab bir qator istehkomlar qurib, janubga qarab harakatni davom ettirdilar. 1853 yilda Rossiya qo'shinlari Qo'qon xonligiga qarashli bo'lgan Oqmachit qal'asini egalladilar. Bu harbiy yurishga general Vasiliy Perovskiy boshchilik qilgan. Oqmachit qal'asi keyinchalik Perovsk shahri deb nomlandi. Bu g'alaba Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga kirib kelishida muhim bosqich bo'ldi. 1864 yilda Rossiya qo'shinlari yana katta harbiy yurishni boshladilar. Bu yurishga general Mikhail Chernyayev va polkovnik Nikolay Veryovkin boshchilik qilgan. Shu yili rus qo'shinlari Qo'qon xonligi hududidagi bir qator muhim shaharlarni egalladilar. Jumladan, 1864 yil iyun oyida Avliyoota shahri bosib olindi. Keyinroq Turkiston shahri ham rus qo'shinlari qo'liga o'tdi. Shuningdek, 1864 yil sentyabr oyida Chimkent shahri uchun katta jang bo'lib o'tdi. Bu jangda rus qo'shinlari zamonaviy artilleriya yordamida shaharni egallashga muvaffaq bo'ldilar. Chimkentning bosib olinishi Toshkentga yo'l ochib berdi.

Toshkent XIX asr o'rtalarida Markaziy Osiyodagi eng yirik shaharlardan biri bo'lgan.

Tarixiy manbalarga ko'ra, o'sha davrda shaharning aholisi taxminan 70–100 ming kishi atrofida bo'lgan. Shahar Qo'qon xonligi tarkibida bo'lib, uning boshqaruvi Qo'qon xoni tomonidan tayinlangan hokimlar orqali amalga oshirilgan. 1864 yil oxirida rus qo'shinlari Toshkentni egallashga birinchi urinishni amalga oshirdilar, ammo bu urinish muvaffaqiyatsiz tugadi. Shahar aholisi va Qo'qon lashkarlari kuchli qarshilik ko'rsatdilar. Shundan so'ng rus qo'shinlari yana kuch to'plab, 1865 yil bahorida Toshkentga qarshi yangi harbiy yurish

boshladilar. Toshkent mudofaasiga Qo‘qon xonligining mashhur harbiy qo‘mondoni Alimqul boshchilik qilgan. U tajribali sarkarda bo‘lib, Qo‘qon xonligi qo‘shinlarini bir necha janglarda boshqargan edi. Alimqul shaharni himoya qilish uchun katta kuch safarbar qildi. 1865 yil may oyida Toshkent yaqinida rus qo‘shinlari va Qo‘qon qo‘shinlari o‘rtasida katta jang bo‘lib o‘tdi.

Bu jang davomida Alimqul og‘ir yaralandi va ko‘p o‘tmay vafot etdi. Uning halok bo‘lishi shahar mudofaasiga katta zarba berdi. Rus qo‘shinlari son jihatdan ham, qurol-yarog‘ jihatidan ham ustunlikka ega edi. Tarixiy manbalarga ko‘ra, rus qo‘shinlari taxminan 2000–3000 askardan iborat bo‘lgan va ularda zamonaviy artilleriya mavjud edi. Qo‘qon lashkarlarining soni esa 15000–20000 kishi atrofida bo‘lgan, ammo ularning qurollanish darajasi pastroq edi. 1865 yil 15 iyun kuni rus qo‘shinlari Toshkent devorlarini yorib kirishga muvaffaq bo‘ldilar. Shahar ichida bir necha kun davomida janglar davom etdi. Natijada Toshkent to‘liq ravishda rus qo‘shinlari tomonidan egallandi. Ba‘zi tarixiy manbalarda janglar davomida bir necha ming kishi halok bo‘lganligi qayd etiladi.

Toshkentning bosib olinishi Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi hukmronligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynadi. 1867 yilda Rossiya hukumati Turkiston general-gubernatorligini tashkil etdi. Bu ma‘muriy birlik Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi barcha hududlarini boshqarish uchun tuzilgan edi. Turkiston general-gubernatorligining birinchi rahbari general Konstantin Kaufman bo‘ldi. Toshkent esa ushbu general-gubernatorlikning ma‘muriy markaziga aylandi. Shundan so‘ng Toshkentda yangi boshqaruv tizimi joriy etildi.

Rossiya imperiyasi Toshkentda yangi shahar qismni barpo etdi. Bu hududda rus amaldorlari, harbiylar va savdogarlar yashay boshladilar. Yevropa uslubidagi binolar, maktablar, kasalxonalar va ma‘muriy inshootlar qurildi. Shu bilan birga, eski shahar qismi mahalliy aholi yashaydigan hudud sifatida saqlanib qoldi. Rossiya hukmronligi o‘rnatilgach, mintaqada iqtisodiy o‘zgarishlar ham yuz berdi. Savdo aloqalari kengaydi, yangi yo‘llar va temir yo‘llar qurila boshlandi. Ayniqsa, paxta yetishtirish Rossiya sanoati uchun muhim ahamiyat kasb etganligi sababli, bu soha keng rivojlanirildi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, 1865 yilda Rossiya imperiyasining Toshkentni bosib olishi Markaziy Osiyo tarixidagi muhim voqealardan biridir. Bu voqea Rossiyaning mintaqadagi siyosiy va harbiy mavqeini mustahkamladi. Toshkent strategik jihatdan muhim shahar bo‘lgani sababli, uning egallanishi Rossiya imperiyasining keyingi yurishlari uchun muhim tayanch vazifasini bajardi. Toshkentning bosib olinishi natijasida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyoda mustahkam o‘rnashib oldi va keyinchalik Buxoro amirligi hamda Xiva xonligi ustidan ham o‘z ta‘sirini kuchaytirdi. Bu jarayon mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotiga katta ta‘sir ko‘rsatdi hamda Turkiston tarixida yangi davr boshlanishiga sabab bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. Toshkent.
2. Rajabov Q., Haydarov M. Turkiston tarixi (XIX – XX asr boshlarida). Toshkent.
3. Ahmedov B. O‘zbekiston xalqlari tarixi. Toshkent.
4. G‘.A. Xidoyatov. O‘zbekiston tarixi. Toshkent.
5. Alexander Morrison. The Russian Conquest of Central Asia. Cambridge University Press.